

ข่าวลวง : ปัญหาและความท้าทาย FAKE NEWS: PROBLEMS AND CHALLENGES

เฉลิมชัย กีกเกียรติกุล^{1*}
ธัญญนันทนัฐ ด้านไพบูลย์²

Chalermchai Kokkeadtikul^{1*}, Thanyanontanat Danpaiboon²

สำนักประธานกรรมการและการประชุม^{1 และ 2}

สำนักงานคณะกรรมการกิจการกระจายเสียง กิจการโทรทัศน์ และกิจการโทรคมนาคมแห่งชาติ^{1 และ 2}

Secretariat Office of the Chairman and Proceedings Bureau, Office of the National Broadcasting
and Telecommunications Commission, Bangkok 10400 Thailand^{1&2}

Corresponding author E-mail: chalermchaik@gmail.com^{1*}

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาเกี่ยวกับปัญหาและผลกระทบจากข่าวลวง (Fake news) ความท้าทายในการแก้ปัญหาในอนาคต รวมถึงแนวนโยบายการจัดการของประเทศต่างๆ วิธีศึกษาเป็นการวิจัยเอกสาร (Documentary research) โดยเรียบเรียงจากการทบทวนวรรณกรรมและการวิเคราะห์เนื้อหาเกี่ยวกับปัญหาและความท้าทายของข่าวลวงจากประสบการณ์ของประเทศต่างๆ จากการศึกษาพบว่า ด้วยเทคโนโลยีดิจิทัลและเทคโนโลยีสารสนเทศทำให้ข่าวลวงในโลกโซเชียลแพร่กระจายอย่างรวดเร็วและเข้าถึงประชาชนได้กว้างขวางขึ้น เกิดเว็บไซต์ข่าวปลอมที่ก่อให้เกิดปัญหามากมาย ประชาชน สถาบันทางการเมือง และสังคมถูกปลุกปั่นมากขึ้น โดยผู้ประสงค์ร้ายด้วยเครื่องมือการปล่อยข่าวลวง รัฐบาลในบางประเทศจึงมีวิธีการจัดการกับปัญหานี้ ได้แก่ การออกกฎหมายเซนเซอร์หรือควบคุมเนื้อหาข่าวลวง การกำกับดูแลผู้ให้บริการเทคโนโลยีแพลตฟอร์ม การกำกับดูแลกันเองของภาคอุตสาหกรรม และแนวทางการมีส่วนร่วมหลายฝ่าย เป็นต้น โดยสรุปกล่าวคือ ในหลายประเทศรวมถึงประเทศไทยที่ยังไม่ได้มีขีดความสามารถทางด้านเทคโนโลยีนั้น แนวทางการมีส่วนร่วมของหลายฝ่ายอาจเป็นแนวทางที่เหมาะสม กลไกความร่วมมือระหว่างภาครัฐ ภาคอุตสาหกรรม ภาคประชาชน ทั้งในรูปแบบที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ภาครัฐต้องมีการจัดระบบข้อมูลที่ดีและเข้าถึงง่าย และบังคับใช้กฎหมายที่มีอยู่แล้วให้เกิดประสิทธิภาพ ภาคอุตสาหกรรมมีการกำกับดูแลกันเอง ภาคประชาชนมีวิจารณ์ญาณกรองข่าวสารที่ได้รับมาก่อนเผยแพร่

คำสำคัญ : ข่าวลวง ปัญหาของข่าวลวง การจัดการข่าวลวง

Abstract

This article aims to study the problems and effects of fake news, challenges to deal with problems in the future, including policy action of the countries. The study was a documentary research that conducted literature review and content analysis of the issues and challenges of the news from other countries' experience. Due to the development of digital technologies, access to fake news has become easier and wider. It is evident that there are unprecedentedly a vast number of fake news websites and online news reporters that make more confusion and disorder of fact and truth in digital society. At present, individuals, institutions and society have been increasingly manipulated by malicious actors by means of fake news. Governments have increasingly acknowledged those problems and adopted initiatives to fighting fake news phenomena such as censorship law, online intermediary or platform provider liability, self-regulation of technology industry and multi-stakeholder approaches. In case of developing countries, including Thailand, multi-stakeholder approach is considered as the best initiative to handle with fake news problems due to not being full authority to regulate technology platform firms directly. Cooperation between government, Industrial sector and users are need in both formally and informally. For instance, government must provide information systems that provide access to information that is easily accessible as well as enforce the existing laws more effectively. The news and technology industries have to create a strong self-regulation mechanism. End users should have media literacy.

Keywords : Fake news, Fake news problems, Fake news management

1. ความสำคัญของปัญหา

พฤติกรรมของผู้ใช้อินเทอร์เน็ตเปลี่ยนไปหันมาเสพข่าวจากสื่อสังคมหรือสื่อออนไลน์มากขึ้น เนื่องจากในสังคมยุคใหม่ที่เร่งรีบและแข่งขันด้วยความรวดเร็ว ชาวโซเชียลสามารถตอบโต้ได้ทันเรื่องความง่าย สะดวก ความเร็ว และต้นทุนต่ำในการเข้าถึง สร้าง และแบ่งปันข่าวถึงกลุ่มคนจำนวนมาก ด้วยข้อดีดังกล่าว ทำให้การเปิดรับข่าวจากโซเชียลได้รับความนิยมมากขึ้น และมีสัดส่วนมากขึ้นจากข่าวทั้งหมดที่เราได้รับในแต่ละวัน อีสิริยะไพริพ่ายฤทธิ์ (2560) กล่าวว่า พฤติกรรมของมนุษย์ที่มักมีแนวโน้ม “เชื่อในสิ่งที่เราเชื่ออยู่แล้ว” (Confirmation bias) ทำให้ข่าวที่อาจไม่ถูกต้องในข้อเท็จจริงแต่ถูกใจคนอ่านได้รับความนิยมมากขึ้นตามไปด้วย การรีทวีตหรือแชร์ข้อมูลที่ตนรับรู้ตามๆ กันมาจากการเห็นพาดหัวก่อน แต่ไม่มีการคลิกเข้าไปอ่านต่อ ทำให้ข่าวลวงนั้นยังแพร่กระจายจนไม่เหลือพื้นที่ให้กับข่าวจริง สิ่งสำคัญคือการสร้างวลีพาดหัวให้น่าตื่นเต้นเพื่อหวังให้คนแชร์ซ้ำๆ ทำให้ไม่รู้ว่แหล่งข่าวแท้จริงนั้นมาจากที่ใด ปัจจัยเหล่านี้ทำให้เกิดแหล่งข่าวลวงจำนวนมากที่พยายามสร้างสรรค์ข่าวที่คนชอบ การ “เด้าข่าว” หรือสร้างข่าวลวงขึ้นมา ไม่ว่าจะลวงทั้งหมดหรือลวงเพียงบางส่วน เพื่อให้เกิดการแพร่กระจายของข่าวสารในวงกว้างจำนวนมาก เพื่อหวังผลในเรื่องของรายได้โฆษณาที่มากขึ้นตามไปด้วย

อย่างไรก็ตาม Lazer et al. (2018) ระบุว่าปัญหาของข่าวลวงไม่ได้จำกัดแค่ข่าวที่มีเนื้อหาผิดๆ แต่ยังรวมถึง การเขียนข่าวที่ไร้คุณภาพ การโฆษณาชวนเชื่อทางการเมือง และรูปแบบโฆษณาสินค้าหรือบริการที่ชวนให้เข้าใจผิด

ในอดีตข่าวลวงส่วนใหญ่มักพบมากในเนื้อหาด้านสุขภาพ แต่เมื่อวงการสื่อเปลี่ยนแปลงไป ข่าวลวง เริ่มพัฒนามาเป็นข่าวการเมืองหรือข่าวต่างประเทศ ประเทศไทยมีปัญหาความขัดแย้งทางการเมืองมานานหลายปี การสร้างข่าวลวงเพื่อใส่ร้ายป้ายสีฝ่ายตรงข้ามเกิดขึ้นมานาน และการตรวจสอบแหล่งที่มาของข่าวทำได้ยาก เนื่องจากลักษณะการส่งข่าวเป็นการคัดลอกข่าวแล้วส่งต่อผ่านไลน์กลุ่มแทนการส่งลิงก์เพื่อไปอ่านยังเว็บไซต์ ต้นฉบับ ยิ่งทำให้ข่าวลวงแพร่กระจายง่ายขึ้น แต่ในต่างประเทศโดยเฉพาะในสหรัฐอเมริกา กรณีของการใช้ ข่าวลวงเพื่อหวังผลทางการเมือง การเลือกตั้งประธานาธิบดีเมื่อปี 2016 ที่ผ่านมา ซึ่งชัยชนะในการเลือกตั้ง ครั้งนี้เป็นของโดนัลด์ ทรัมป์ ฝ่ายผู้สนับสนุนทรัมป์ถูกวิจารณ์ว่าสร้างข่าวลวงขึ้นมา หรือโจมตีคู่ต่อสู้อย่างฮิลลารี คลินตัน ผ่านช่องทางเว็บไซต์ข่าวหน้าใหม่ที่อาจไม่มีชื่อเสียงมากนัก และถูกนำไปแชร์ต่อเพื่อกระจายในกลุ่มเพื่อน คอเดียวกันอย่างแพร่หลายและรวดเร็ว ตัวอย่างข่าวลวงมีตั้งแต่ ฮิลลารี คลินตัน ให้การสนับสนุนผู้ก่อการร้าย ไปจนถึงโดนัลด์ ทรัมป์ ได้รับความยกย่องจากพระสันตะปาปาที่กรุงโรม เพื่อชกแจงผู้นับถือศาสนาที่เคร่งครัด ให้เลือกทรัมป์ ทำให้ทรัมป์ได้รับชัยชนะแบบเหนือความคาดหมาย ส่งผลให้รัฐบาลของประเทศต่างๆ และวงการ อุตสาหกรรมที่เกี่ยวข้องต้องมาทบทวนว่าจะจัดการกับปัญหาข่าวลวงนี้อย่างไร (อิสริยะ ไพรีพ่ายฤทธิ์, 2560).

เมื่อผู้บริโภคหันไปเสพข่าวจากสื่อสังคม (Social media) ส่งผลให้ข่าวแบบดั้งเดิมได้รับความนิยมลดลง ในอดีตข่าวหนังสือพิมพ์มีความเป็นมืออาชีพ เพราะมีการตรวจสอบแหล่งข้อมูลก่อนเขียน และตรวจเช็คหลังเขียน อีกรอบ เป็นกระบวนการด้านบรรณาธิการข่าว ซึ่งกระบวนการเหล่านี้ไม่มีความหมายเลยสำหรับกระบวนการ ทำข่าวออนไลน์ในปัจจุบัน เพราะข่าวออนไลน์ต้องการเผยแพร่ข้อมูลออกไปให้เร็วที่สุด ดังนั้นข่าวออนไลน์ จึงต้องมีวิธีการเพื่อสร้างความแตกต่างในการนำเสนอข้อมูล หรือเป็นอิสระจากวงจรกระบวนการทำข่าวดังเช่น ในอดีต จึงเริ่มมีกระแสเรียกร้องให้มีการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลที่ได้รับมาก่อนจะแพร่กระจายข้อมูล ต่อไป เพราะหากมีการส่งต่อข้อมูลเท็จโดยรู้เท่าไม่ถึงการณ์อาจนำไปสู่อันตรายโดยไม่รู้ตัว เนื่องจากกลไกคนกลาง แบบดั้งเดิมหรือบรรณาธิการที่ต้องทำหน้าที่และรับผิดชอบในการเผยแพร่เนื้อหา (Editorial responsibility) ขาดหายไปจากระบบสื่อออนไลน์และสื่อสังคม (Lazer, et al., 2018)

ปัญหาที่เกิดจากข่าวลวงส่งผลให้ปัจจุบันประชาชน สถาบันทางการเมือง และสังคมถูกปลุกปั่นเพิ่ม มากขึ้นเรื่อยๆ บทความฉบับนี้จะนำเสนอ นิยาม ปัญหา และความท้าทาย แนวทางการจัดการการแพร่กระจาย ข่าวลวงของต่างประเทศ รวมถึงข้อเสนอแนะในการแก้ปัญหาข่าวลวงในประเทศไทย เพื่อป้องกันความเสียหาย ที่อาจเกิดขึ้นกับเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ โดยวิธีศึกษาเป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary research)

2. นิยามและประเภทของข่าวลวง (Fake news)

2.1 ข่าวลวงคืออะไร

ปัจจุบันยังไม่มีนิยามความหมายของข่าวลวง (Fake news) ซึ่งยอมรับเป็นการทั่วไปร่วมกัน และมีการให้นิยามความหมายไว้ ดังนี้

พจนานุกรมออกซฟอร์ด (Oxford dictionaries) ให้นิยามคำว่า ‘fake’ หมายถึง ปลอม/หลอกลวง (Spurious) เทียม/ปลอมแปลง (Counterfeit) หรือเลียนแบบ/ลอก (Sham)

Wikipedia (2018) ให้นิยามคำว่า ข่าวลวง หมายถึงประเภทของสื่อสีเหลือง (Yellow journalism) หรือคือเป็นสื่อประเภทที่น่าเสนอเรื่องราวข่าวที่แทบไม่มีข้อเท็จจริง ไม่ได้ผ่านการค้นคว้าในเชิงข่าวมาอย่างถูกต้อง แต่ใช้วิธีพาดหัวข่าวให้หวือหวาและอาจมีการใส่สถิติขึ้นเกินจริง หรือการโฆษณาชวนเชื่อ (Propaganda) ที่ประกอบด้วยการจงใจให้ข้อมูลที่ผิดพลาดหรือข้อมูลหลอกลวงเพื่อให้แพร่กระจายผ่านทางสื่อสิ่งพิมพ์และสื่อวิทยุกระจายเสียงและโทรทัศน์ รวมทั้งสื่อสังคม ข้อมูลปลอมหรือหลอกลวงส่วนใหญ่จะแพร่กระจายผ่านทางสื่อสังคม และบ่อยครั้งผ่านทางสื่อกระแสหลัก ทั้งนี้ ข่าวลวงเป็นข่าวที่เขียนและตีพิมพ์โดยมีเจตนาหลอกลวงหรือให้เข้าใจผิดเพื่อสร้างความเสียหายแก่องค์กร หน่วยงาน หรือบุคคลและหรือเพื่อให้ได้รับผลประโยชน์ทางการเงินหรือทางการเมือง และมักใช้การพาดหัวข่าวด้วยข้อมูลที่สร้างขึ้นในการกระตุ้นอารมณ์หรือมีเจตนาทุจริตเพื่อเพิ่มยอดผู้อ่าน กระตุ้นให้มีการแชร์ต่อ และมีรายได้จากการคลิกของผู้อ่าน

คณะกรรมการยุโรป (European Commission) ให้นิยามข่าวลวง หมายถึงข้อมูลชุดหนึ่งที่สร้างขึ้นโดยมีเจตนาจะบิดเบือนและโจมตีบุคคล กลุ่มคน หรือองค์กร และบางครั้งข่าวลวงหมายรวมถึงการเขียนข่าวเชิงลบ การโฆษณาชวนเชื่อทางการเมือง และรูปแบบโฆษณาที่ชวนให้เข้าใจผิดจากทัศนคติของผู้รับสาร รวมถึงการรายงานข่าวในรูปแบบเสียดสีและมีการใส่ข้อมูลที่ผิด โดยเจตนาโจมตีทางไซเบอร์ เมื่อนิยามอย่างแคบ ข่าวลวงเป็นข่าวที่ถูกสร้างขึ้นในการรายงานข่าว ซึ่งรวมถึงสำนักข่าว นักการเมือง รวมถึงบริษัทผู้ผลิตแพลตฟอร์ม (European Commission, 2017)

ข่าวลวงในบริบทของการเมืองสหรัฐอเมริกามีการหยิบยกมาอภิปรายอย่างแพร่หลายในช่วงการเลือกตั้งประธานาธิบดี ค.ศ. 2016 พรรคเดโมแครตและรีพับลิกันต่างกล่าวหาซึ่งกันและกันและกล่าวหาว่าสื่อมวลชนที่ไม่เป็นกลาง เข้าข้างอีกพรรคหนึ่งมากขึ้นมาใส่ร้าย ดังนั้นข่าวลวงในบริบทของการเมืองและการหาเสียงเลือกตั้งกลายเป็นข่าวโกหกและใส่ร้ายซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมทางการเมืองและดูเหมือนจะแพร่กระจายไปอย่างรวดเร็วและควบคุมได้ยาก เนื่องจากการใช้สื่อใหม่เป็นเครื่องมือในการแพร่กระจาย (Friedman, 2018)

โดยสรุป ดังจะเห็นได้ว่าการให้ความหมายแตกต่างกัน แต่มีลักษณะร่วมบางประการ จึงสามารถสรุปได้ว่า “ข่าวลวง” หมายความว่าข่าวที่มีเนื้อหาอันเป็นเท็จ หลอกลวง หรือข่าวสร้างสถานการณ์ รวมถึงการเขียนข่าวที่ได้รับการสนับสนุนอย่างปิดบังหรือแอบแฝง ซึ่งนำเสนอในสื่อสังคมและแพลตฟอร์มออนไลน์อื่นๆ (Lazer, et al., 2018)

2.2 ประเภทของข่าวลวง

การแบ่งประเภทของข่าวลวงมีหลายรูปแบบและใช้ในวัตถุประสงค์หรือบริบทที่แตกต่างกัน ในบทความนี้ขอเสนอการแบ่งประเภทของข่าวลวงเพื่อใช้ประโยชน์ในการวิเคราะห์และจัดการปัญหาข่าวลวง เนื่องจากลักษณะของข่าวลวงแต่ละประเภทควรมีนโยบายหรือวิธีการในการจัดการแตกต่างกัน เช่น

LSE Media Policy Project โดย Tambini (2017) แบ่งประเภทข่าวลวง ดังนี้

1. เนื้อหาที่สร้างขึ้น (Fabricated content) เป็นเนื้อหาข่าวที่เท็จทั้งหมด
2. เนื้อหาที่มีการจัดการ (Manipulated content) เป็นเนื้อหาข่าวที่มีการบิดเบือนจากข้อเท็จจริงหรือเป็นการสร้างขึ้นจากจินตนาการ เช่น พาดหัวข่าวที่ต้องการสร้างเนื้อหากระตุ้นอารมณ์เพื่อเรียกร้องความสนใจจากผู้อ่านหรือผู้ชม หรือที่เราเรียกว่า “พาดหัวเรียกแขก” (Click bait) ฯลฯ
3. เนื้อหาแอบอ้าง (Imposter content) เป็นการแอบอ้างแหล่งข่าวที่แท้จริง เช่น การใช้ชื่อหรือแบรนด์ขององค์กรที่น่าเชื่อถือหรือมีชื่อเสียง
4. เนื้อหาหลอกลวง (Misleading content) เป็นการใช้ข้อมูลเพื่อหลอกลวงให้หลงเชื่อ อาทิ การนำเสนอคำคิดเห็นในรูปของข้อเท็จจริง
5. บริบทปลอมในการเชื่อมโยง (False context of connection) เป็นเนื้อหาที่ถูกต้องตามข้อเท็จจริง อาทิ การพาดหัวข่าวในบทความไม่ได้สะท้อนเนื้อหาของข่าวจริง
6. การเสียดสีและล้อเลียน (Satire and parody) เป็นการนำเสนอข่าวในลักษณะที่ซ้ำกันในลักษณะที่เหมือนเป็นข้อเท็จจริงแต่เป็นข่าวลวง อย่างไรก็ตาม ข่าวประเภทนี้มักจะถูกถือว่าเป็นข่าวลวงประเภทหนึ่ง ซึ่งอาจไม่ได้หลอกผู้อ่านอย่างตั้งใจ แต่ต้องการเสียดสีและล้อเลียนมากกว่า

แต่ที่น่าสนใจคือ ในรายงาน The Legal Framework to Address “Fake News”: Possible Policy Actions at the EU Level (2018) ของคณะกรรมการการยุโรป หรือ European Commission (2018a) เพื่อระบุปัญหาของคุณภาพของข่าวและหาแนวทางจัดการข่าวลวงในยุคอินเทอร์เน็ต ได้จำแนกประเภทของข่าวลวง ดังนี้

1. เนื้อหาที่อยู่ในกรอบจำกัด (Content bubbles) เกิดขึ้นเมื่อบุคคลมีปฏิสัมพันธ์กับแหล่งข่าวเดียว แต่กลไกของอัลกอริทึม (Algorithm) ทำหน้าที่ป้อนข่าวให้ผู้อ่านนั้นตามมุมมองหรือความเข้าใจที่ผู้อ่านชอบหรือสนใจ ซึ่งทำให้เกิดสิ่งที่เรียกว่าอคติเชิงพฤติกรรมหรือเชื่อหรือตอกย้ำในสิ่งที่ตนเองเชื่ออยู่แล้ว (Confirmation bias) และรวมถึงการใช้อัลกอริทึมสำหรับเครื่องมือค้นหาข้อมูลบนอินเทอร์เน็ต (Search engine) ที่อิงการค้นหาในอดีตและเนื้อหาที่มีการเลือกอ่านล่าสุดประกอบ ทำให้ได้กลุ่มของข้อมูลนำเสนอผู้อ่านแคบจากเฉพาะบางแหล่งข้อมูลเท่านั้นด้วย
2. ข่าวลวงที่มีการเผยแพร่อย่างไม่ตั้งใจให้เกิดผลร้ายหรือเข้าใจผิด (Misinformation) เป็นการแสดงหรือนำเสนอความคิดเห็น แต่อาจผิดพลาดหรือไม่จริง ซึ่งสามารถเพิ่มหรือกระตุ้นให้ข่าวลวงแพร่กระจายและน่าเชื่อถือมากขึ้น
3. ข่าวลวงที่มีการเผยแพร่อย่างจงใจ (Disinformation) เป็นกรณีที่มีการใช้อินเทอร์เน็ตหรือสื่อสังคมแพลตฟอร์มด้วยมีเจตนาในการจัดการข้อมูลเพื่อบิดเบือนหรือสร้างอิทธิพลทางความคิดเห็นของผู้อ่านทั่วไป แต่กรณีที่มีปัญหามากที่สุดที่รัฐบาลของประเทศต่างๆ พยายามหาแนวทางในการจัดการคือการดำเนินการเผยแพร่และบริหารจัดการข่าวลวงอย่างเป็นระบบและมีกลยุทธ์เพื่อหวังผลทางการเมือง หรือเชิงพาณิชย์ (Disinformation operation) ดังเช่นในกรณีของการปล่อยข่าวทำลายคู่แข่งทางการเมืองในช่วงการเลือกตั้งในต่างประเทศ ซึ่งอาจกลายเป็นภัยต่อความมั่นคงได้ หากเป็นการแทรกแซงของรัฐบาลต่างประเทศ

3. ปัญหาและความท้าทายที่เกิดจากข่าวลวงในโลกยุคดิจิทัล

ข่าวลวงเป็นพัฒนาการของสังคม ด้วยยุคที่ข้อมูลมีจำนวนมหาศาลจึงจำเป็นต้องจัดการกับข้อมูลเหล่านั้น เรียนรู้ที่จะใช้เทคโนโลยีใหม่ๆ การถกเถียงเกี่ยวกับข่าวลวงในโลกปัจจุบัน คือวิกฤตศรัทธาระหว่างองค์กรสื่อและสถาบันอื่นๆ รวมถึงนักการเมืองและสาธารณชนในหลายประเทศ และการเปลี่ยนผ่านยุคสมัย จากยุคศตวรรษที่ 20 ที่โลกถูกยึดครองด้วยสื่อกระจายเสียงและสิ่งพิมพ์ เข้าสู่การขยายตัวของสื่อดิจิทัลเคลื่อนที่และสื่อสังคม แต่บทบาทสำคัญของสื่อมวลชนแบบดั้งเดิมในฐานะบรรณาธิการที่มีหน้าที่เป็นทั้งผู้ส่งต่อและผู้เฝ้าประตู (Gate keeper) ที่ต้องตรวจสอบความถูกต้องของเนื้อหาและแหล่งที่มาของข่าวนั้นได้เปลี่ยนแปลงไป ประกอบกับผู้รับสารมีตัวเลือกมากขึ้นแต่ก็มีข้อจำกัด เนื่องจากบริษัทที่ให้บริการเทคโนโลยีแพลตฟอร์มจำนวนหนึ่งมีพลังอำนาจสร้างรูปแบบการบริโภคข่าวสารของประชาชนผ่านระบบการค้นหาทางเครือข่ายสังคมออนไลน์ และโปรแกรมสนทนาด้วยข้อความ ในสภาพเช่นนี้ จึงเป็นการง่ายที่จะผลิตข้อมูลหลากหลายลักษณะ ซึ่งรวมถึงข้อมูลลวง (Lazer, et al., 2018)

ข้อมูลจากงานสัมมนาวิชาการในหัวข้อ “วิกฤติ Fake news ในนิเวศธุรกิจสื่อ” วันที่ 25 กุมภาพันธ์ 2561 จัดโดยคณะนิติศาสตร์และคณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และสมาคม

นักข่าวหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทย ได้มีการพูดถึงปัญหาอินเทอร์เน็ตกับสื่อ มีหลายประการ มีทั้งข้อดีและข้อเสียในตัวเอง ดังนี้ (สมาคมนักข่าววิทยุและโทรทัศน์ไทย, 2561)

1. ความเป็นนิรนาม (Anonymity) ทำให้คนทั่วไปกล้าพูดในสิ่งที่ตัวเองไม่กล้าพูดตอนมีตัวตน ข้อเสียคือการไม่ต้องรับผิดชอบต่อการกระทำ ข้อดีก็คือความเป็นนิรนาม คนที่เป็นคนขายขบ ถูกกดทับโดยสภาพสังคมกล้าที่จะแสดงออกมากขึ้นผ่านระบบออนไลน์ ทำให้ไม่ยึดติดกับตัวตน โดยเน้นเรื่องเนื้อหามากกว่า
2. ไร้การควบคุมคุณภาพ (Lack of quality control) ไม่ได้ผ่านการกรองหรือตรวจสอบเหมือนสำนักข่าวแบบดั้งเดิม ซึ่งถ้าพบว่ามีข้อมูลข่าวผิดก็ต้องใช้เวลาในการแก้ไขข้อมูล มีกระบวนการตรวจสอบได้ก่อนเผยแพร่ เพราะใครก็ได้สามารถแก้เป็นปัญหาและทางออกในเวลาเดียวกัน
3. มีผู้เสพข้อมูลมหาศาล (High potential audience) เข้าถึงคนได้มาก เป็นปัญหาในกรณีที่ทำความเดือดร้อนให้กับคน
4. แหล่งชุมชนคนสุดโต่ง (และคนขายขบ) ในกรณีที่ไม่กล้าแสดงความเห็นในสังคมธรรมดา แต่เมื่อมาอยู่ในสื่อสังคมก็กล้าพูดในสิ่งที่สังคมทั่วไปอาจไม่ยอมรับ
5. ตลาดเสรีแห่งความคิดอันหลากหลาย หรือห้องแห่งเสียงสะท้อน (Echo chamber) ที่สามารถนำเสนอได้ทั้งข้อเท็จจริง ความเชื่อ ข่าวลือ อคติ

นอกจากนี้ แรงจูงใจ เช่น การขายอาหารเสริม หรือการชวนเชื่อในสิ่งที่คนอยากให้มันเป็นจริง กรณีที่แชร์การช่วยเหลือโดยไม่ศึกษารายละเอียดทำให้เกิดความสับสนวุ่นวาย การแก้ไขส่วนหนึ่งคือเริ่มตั้งแต่ต้นทางคือเจ้าของแพลตฟอร์มต้องมีส่วนรับผิดชอบ ควรให้ยืนยันตัวตนในแพลตฟอร์ม เพื่อลดโอกาสในการสร้างข่าวลวง ข่าวลวงด้านสุขภาพเป็นสิ่งที่พบได้บ่อยที่สุด โดยเฉพาะแอปพลิเคชันไลน์ บ่อยครั้งที่คนใช้เชื่อข้อมูลเหล่านี้มากกว่าเชื่อหมอ ซึ่งส่งผลกระทบต่อด้านสาธารณสุขเป็นอย่างมาก ข้อเสนอคือกลไกจะช่วยลดปัญหานี้คือแนวคิดการสร้างระบบเพื่อรับมือกับการไหลบ่าของข้อมูล ด้วยการแบ่งประเภทข้อมูล แยกเป็นข้อมูลร้อน หมายถึงข้อมูลที่ต้องรีบเผยแพร่ และข้อมูลเย็นซึ่งเป็นข้อมูลที่ไม่จำเป็นต้องเผยแพร่เร่งด่วน โดยจัดการให้ข้อมูลร้อนที่เป็นบวกกระจายตัวอย่างรวดเร็วไปในทุกแพลตฟอร์ม ขณะเดียวกันก็ต้องหาทางตัดวงจรข้อมูลร้อนที่เป็นลบให้ขาดไป

การแพร่กระจายของข่าวลวง เกิดขึ้นเนื่องจากระบบนิเวศของการสื่อสารที่เปลี่ยนไปสู่สื่อสังคม และโปรแกรมบอท (Bot) หรือโปรแกรมอัตโนมัติเพื่อเก็บข้อมูลของเว็บ บ่อยครั้งที่เอาไปใช้ส่งเสริมในทางที่ผิด กลยุทธ์คือการเผยแพร่เฉพาะบางส่วนของข่าวผ่านแหล่งข่าวที่หลากหลาย เพื่อช่วยทำให้การแพร่กระจายข่าวสารข้อมูลผิดๆ เป็นไปอย่างรวดเร็ว ทำให้ข่าวลวงได้รับความนิยมมาก และสร้างความน่าเชื่อถือให้แก่ข่าวลวงมากขึ้น โดยปัจจัยที่เป็นปัญหาที่ท้าทายต่อการกำกับดูแล มีดังต่อไปนี้ (Tambini, 2017; Doerr, Fouz & Friedrich, 2012; European Commission, 2017; Lazer, et al., 2018)

1. ปัจจัยด้านธุรกิจ สื่ออยู่ได้เพราะค่าโฆษณา ปัญหาของการระบาดของข่าวลวงส่วนหนึ่งมาจากการแข่งขันเรื่องเวลาและความเป็นที่นิยม ทำให้กระบวนการทำข่าวเป็นไปแบบฉาบฉวยและการกระพือข่าวให้กลายเป็นประเด็นดัง
2. การขาดกฎหมายที่รองรับและการควบคุมจัดการกับข่าวลวงและการคุ้มครองผู้บริโภคจากข่าวลวง
3. การขาดแผนยุทธศาสตร์ระดับชาติและหน่วยงานกลางที่ทำหน้าที่กำหนดแผนยุทธศาสตร์ระดับชาติ
4. การจัดระบบโครงสร้างองค์กร ยังขาดหน่วยงานหลักที่ทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางในการประสานงานในเรื่องการเผยแพร่ข่าวลวง
5. หน่วยงานรัฐและเอกชนขาดความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับการบริหารจัดการและการรับมือกับข่าวลวง โดยเฉพาะการคุ้มครองผู้บริโภคไม่ให้เป็นเหยื่อของข่าวลวง จึงไม่ให้ความสำคัญและตระหนักถึงผลกระทบที่อาจเกิดขึ้น
6. หน่วยงานภาครัฐ เอกชน และสถาบันวิชาการยังขาดบุคลากรและผู้เชี่ยวชาญด้านการตรวจสอบข่าวจริงข่าวลวง และไม่มีแผนการพัฒนาบุคลากรและผู้เชี่ยวชาญที่ชัดเจนและเป็นระบบ
7. หน่วยงานภาครัฐและเอกชนยังขาดระบบการป้องกันและตอบสนองที่มีประสิทธิภาพ
8. การขาดเครื่องมือทางเทคนิคที่จำเป็นในการติดตามตรวจสอบแยกแยะข่าวจริง ข่าวลวง
9. การขาดกลไกการประสานงานระหว่างหน่วยงานหรือผู้เกี่ยวข้องทั้งระหว่างหน่วยงานภาครัฐด้วยกันเอง หรือระหว่างภาครัฐและเอกชนและประชาชน รวมทั้งการประสานภายในภาคอุตสาหกรรมด้วยกันเอง
10. การขาดแผนการสนับสนุนและส่งเสริมจากภาครัฐอย่างเป็นระบบ ทั้งการส่งเสริมการวิจัยและพัฒนาการพัฒนาบุคลากร การลงทุนด้านเทคโนโลยี และระบบการติดตามและตรวจสอบ
11. สำนักข่าวที่มีกระบวนการบรรณาธิการข่าวแบบดั้งเดิม เช่น หนังสือพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ อ่อนแอถูกแทนที่ด้วยสื่อออนไลน์ส่งผลให้ปริมาณข่าวลวงถูกเผยแพร่ไปอย่างรวดเร็วด้วยเช่นกัน

4. แนวทางการจัดการการแพร่กระจายข่าวลวงของต่างประเทศ

4.1 การออกกฎหมายเพื่อเซนเซอร์หรือควบคุมเนื้อหาข่าวลวง

รัฐบาลทั่วโลกได้ดำเนินการหลากหลายประการให้การต่อสู้หรือจัดการกับข่าวลวงที่แพร่ระบาดโดยเฉพาะข่าวลวงบนอินเทอร์เน็ตและสื่อสังคม ซึ่งข่าวลวงที่แพร่หลายอาจมาจากหลายสาเหตุหรือมีมูลเหตุจูงใจในการแพร่กระจายข่าวลวงแตกต่างกัน แต่ที่เป็นปัญหามากที่สุดน่าจะเป็นการใช้ข่าวลวงเป็นเครื่องมือ

ในการแจ้งข่าวสารที่มีวัตถุประสงค์หลอกลวงให้เข้าใจผิด (Disinformation) โดยเฉพาะการใช้ข่าวลวงเพื่อ บ่อนทำลายความมั่นคงของชาติ แนวทางหรือมาตรการทางกฎหมายที่ใช้ในปัจจุบัน (Lazer, et al., 2018; European Commission, 2018a) เช่น

1. กฎหมายหมิ่นประมาทหรือการใส่ร้ายจะสามารถควบคุมข่าวลวงได้ในระดับหนึ่ง แต่เป็นปัญหา ส่วนตัวของปัจเจกบุคคล
2. กฎหมายเกี่ยวกับการเลือกตั้ง โดยการนำเสนอข้อมูลข่าวสารที่บิดเบือนโดยผู้สมัครสนับสนุน การการเมือง
3. กฎหมายอาญาหรือกฎหมายว่าด้วยการกระทำความผิดเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์ที่ช่วยเรื่อง การสนับสนุนการฟ้องร้องดำเนินคดีต่อการนำเสนอข่าวลวง โดยพิจารณาจากกระบวนการสร้างข่าว
4. กฎหมายประกอบกิจการกระจายเสียงและกิจการโทรทัศน์ที่กำกับดูแลเนื้อหาของผู้ประกอบกิจการ วิทยุกระจายเสียงและโทรทัศน์ที่เป็นสื่อกระแสหลัก ให้ช่วยจำกัดการแพร่กระจายข่าวในวงกว้างได้

แต่เนื่องจากกฎหมายที่มีอยู่ในปัจจุบันอาจไม่สามารถตอบสนองต่อปัญหาของการแพร่กระจายของ ข่าวลวงได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้นบางประเทศได้ออกกฎหมายในลักษณะที่กำหนดบทลงโทษทางอาญากับ บุคคลที่เป็นคนแพร่กระจายข่าวลวง เช่น

1. ในฟิลิปปินส์ ได้ผ่านกฎหมายเฉพาะลงโทษบุคคลที่สร้างหรือเผยแพร่ข่าวลวงต้องระวางโทษปรับ ตั้งแต่ 100,000 เปโซ ถึง 5,000,000 เปโซ และอาจถูกลงโทษจำคุก 1 ถึง 5 ปี หรือทั้งจำคุก และปรับ นอกจากนี้ ผู้ที่ถูกตัดสินว่ามีความผิดดังกล่าวนี้จะถือว่าขาดคุณสมบัติในการดำรงตำแหน่ง การเมืองด้วย
2. ในมาเลเซีย รัฐสภาผ่านกฎหมายกำหนดโทษจำคุกสูงสุด 6 ปี และปรับ 500,000 ริงกิต (ราว 4 ล้านบาท) ต่อผู้เผยแพร่ข่าวลวงทั้งในและนอกดินแดนมาเลเซีย รวมทั้งชาวต่างชาติ ถ้าประเทศหรือพลเมือง มาเลเซียได้รับผลกระทบจากข่าวลวง โดยกฎหมายดังกล่าวมีผลครอบคลุมทั้งสำนักข่าว สื่อดิจิทัล และสื่อสังคม
3. ในสิงคโปร์ คณะกรรมการสภาผู้แทนราษฎรเพื่อบิดการอภิปรายนานที่สุดในประวัติศาสตร์ถึง 8 วัน เมื่อ 29 มีนาคม เพื่อพิจารณาหาทางออกกฎหมายป้องกันการเผยแพร่ข่าวลวงทางออนไลน์ โดยเจตนา แต่ยังไม่ได้บทสรุปที่ชัดเจน
4. ในอินเดีย กระทรวงข่าวสาร กิจการกระจายเสียงและโทรทัศน์ ประกาศนโยบายว่าจะออกกฎหมาย ควบคุมข่าวลวงด้วยการเพิกถอนใบอนุญาตของนักข่าวที่เผยแพร่ข่าวลวงแบบชั่วคราวหรือถาวร โดยผู้ถูกเพิกถอนใบอนุญาตจะถูกห้ามเข้าสำนักงานรัฐบาล ห้องแถลงข่าว ห้องสัมมนา หรือ

หน่วยงานอื่นๆ ของรัฐบาล แต่รัฐบาลก็ถูกโจมตีอย่างหนักว่าจะถูกรัฐบาลใช้เป็นเครื่องมือควบคุมเสรีภาพสื่อก่อนการเลือกตั้งในครั้งหน้า กระทั่งวงฯ จึงต้องชะลอแผนนี้ออกไปด้วยเหตุผลทางการเมือง

5. ประเทศไทย แม้ยังไม่มีกฎหมายใหม่ต่อสู้ข่าวลวงโดยเฉพาะเจาะจง แต่ก็มี “พระราชบัญญัติว่าด้วยการกระทำความผิดเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์” ผู้เผยแพร่ข่าวลวงมีโทษจำคุกสูงถึง 7 ปี

4.2 แนวทางการกำกับดูแลผู้ให้บริการเทคโนโลยีแพลตฟอร์ม

หลายประเทศใช้แนวนโยบายในการกำกับดูแลบริษัทเทคโนโลยีหรือผู้ให้บริการสื่อสังคม โดยการกำหนดให้ผู้ให้บริการสื่อสังคมต้องรับผิดชอบในการควบคุมการแพร่กระจายข่าวลวง ไม่ว่าจะเป็นการนำเนื้อหาที่เป็นข่าวลวงออกจากสื่อสังคม หากไม่ดำเนินการตามเงื่อนไขของกฎหมายจะถูกปรับจำนวนเงินมหาศาลหรืออาจถูกจำคุกหากมีส่วนร่วมหรือมีส่วนรู้เห็นในการแพร่กระจายข่าวลวงดังกล่าวด้วย ตัวอย่างกฎหมายการบังคับใช้โครงข่าย (Network Enforcement Act) ของประเทศเยอรมนี ได้กำหนดโทษปรับสูงถึง 50 ล้านเหรียญยูโรกับบริษัทสื่อสังคมที่ปฏิเสธหรือไม่ยอมนำเนื้อหาที่ผิดกฎหมายอย่างชัดเจนออกไปภายใน 24 ชั่วโมง หลังจากได้รับคำร้องเรียน นอกจากนี้ กฎหมายยังกำหนดให้บริษัทสื่อสังคมมีหน้าที่ต้องปิดกั้นเนื้อหาที่ผิดกฎหมายบนอินเทอร์เน็ตภายใน 7 วัน หากไม่ดำเนินการจะต้องถูกปรับ ในขณะที่ประเทศสหรัฐอเมริกา รัฐสภาได้พิจารณาร่างกฎหมายโฆษณาไม่หลอกลวง (Honest ads act) ที่กำหนดให้บริษัทอินเทอร์เน็ตมีหน้าที่ต้องเปิดเผยรายละเอียดของโฆษณาทางการเมืองที่ดำเนินการผ่านช่องทางแพลตฟอร์มของตนเอง พร้อมมาตรการป้องกันการมีส่วนร่วมและการสนับสนุนทางการเงินของต่างชาติที่มีวัตถุประสงค์เข้ามาแทรกแซงการเมืองของสหรัฐอเมริกาในรูปของการโฆษณาออนไลน์ บรรดาบริษัทเทคโนโลยีดังกล่าวพยายามคัดค้านร่างกฎหมายนี้โดยเสนอแนวทางการกำกับดูแลตนเองในอุตสาหกรรม (European Commission, 2018a)

ความพยายามในการออกกฎหมายเพื่อจัดการกับปัญหาข่าวลวงนั้นก่อให้เกิดปัญหาและความท้าทายในอีกรูปแบบหนึ่ง เนื่องจากความรวดเร็วและการขยายขอบเขตของการแพร่กระจายของข้อมูลบนโลกออนไลน์ ประกอบกับความไม่ชัดเจนและขาดความโปร่งใสของการเปิดเผยข้อมูลของรัฐบาล ส่งผลให้เกิดปรากฏการณ์ที่เรียกว่า “Streisand effect” กล่าวคือ เมื่อรัฐบาลได้มีคำสั่งให้นำเอาเนื้อหาหรือข้อมูลที่เป็นข่าวลวงออกก็ยิ่งเพิ่มความสงสัยให้แก่ประชาชนทั่วไป และในบางครั้งยังช่วยให้ข่าวลวงดังกล่าวแพร่กระจายมากขึ้นหรือน่าเชื่อถือมากขึ้นเพราะรัฐบาลได้เข้ามาเซนเซอร์ จึงอาจกล่าวได้ว่า แนวทางการบังคับใช้กฎหมายโดยรัฐบาลเข้ามาควบคุมเนื้อหานั้นไม่อาจสร้างความน่าเชื่อถือในโลกออนไลน์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ตัวอย่างเช่นในประเทศจีน รัฐบาลพยายามเซนเซอร์การลงโพสต์ในสื่อสังคมที่ให้ข้อมูลไม่สอดคล้องกับรัฐบาล ประชาชนบางกลุ่มเชื่อว่าข่าวดังกล่าวที่รัฐบาลต้องการเซนเซอร์คือข้อเท็จจริงที่รัฐบาลต้องการปิดบัง ดังนั้นในบางครั้งมาตรการทางกฎหมายที่มีการเซนเซอร์ข้อมูลจึงอาจกลายเป็นดาบสองคม และหากบทลงโทษกับบริษัทสื่อสังคมที่รุนแรง อาจทำให้บริษัทเซนเซอร์ข้อมูลจำนวนมากไว้มาก่อนเพื่อป้องกันการกระทำผิดของตน จึงทำให้เกิดการสื่อสารผ่านระบบอื่นแทน (European Commission, 2018a)

4.3 แนวทางการกำกับดูแลตนเองของภาคอุตสาหกรรม

ด้านปฏิกริยาของภาคอุตสาหกรรมที่เกิดขึ้นเพื่อตอบสนองนโยบายและท่าทีของรัฐบาลที่จะออกกฎหมายกำกับดูแลบริษัทเทคโนโลยี ซึ่งในอดีตไม่ได้ถูกกำกับดูแลด้านเนื้อหาและไม่ต้องรับผิดชอบทางกฎหมายในฐานะบรรณาธิการเนื่องจากอ้างว่าเป็นเพียงตัวกลาง (Intermediaries) หรือให้บริการช่องทางสื่อสารในรูปแบบแพลตฟอร์ม (Platform providers) เท่านั้น บรรดาบริษัทเทคโนโลยียักษ์ใหญ่เริ่มขยับตัวโดยนำเสนอรูปแบบการกำกับดูแลตนเองของภาคอุตสาหกรรมก่อนที่ภาครัฐจะเข้ามากำกับดูแล ในส่วนนี้จะกล่าวถึงตัวอย่างการกำกับดูแลตนเองของบริษัทยักษ์ใหญ่ เช่น เฟซบุ๊กได้ออกนโยบายและกลยุทธ์จัดการกับปัญหาโฆษณาด้านการเมืองบนแพลตฟอร์ม เพื่อให้การโฆษณาบนแพลตฟอร์มมีความโปร่งใสมี 3 ข้อ ดังนี้ (Lazer, et al., 2018; Sunnywalker, 2560).

1. โฆษณาสินค้าและบริการรวมถึงโฆษณาการเมืองจะต้องโปร่งใส เฟซบุ๊กจะเริ่มทดสอบฟีเจอร์ที่เมื่อคลิกเข้าไปในเพจจะพบว่าเพจนั้นโฆษณาอะไรอยู่บ้าง และสำหรับโฆษณาการเมือง เฟซบุ๊กจะทำเครื่องมือให้ผู้ค้นหาโฆษณาที่นักโฆษณาการเมืองเผยแพร่บนแพลตฟอร์มในอดีต และอาจจะทำให้เห็นข้อมูลด้วยว่าผู้จัดทำโฆษณาลงค่าโฆษณาไปจำนวนเท่าไร ใครที่จะเห็นโฆษณาเหล่านั้นบ้าง โฆษณาออกอากาศไปกี่ครั้ง
2. นักโฆษณาที่เกี่ยวข้องกับการเมือง จะต้องให้ข้อมูลกับเฟซบุ๊กมากขึ้นเพื่อยืนยันตัวตน และเมื่อยืนยันตัวตนเรียบร้อยแล้ว เฟซบุ๊กจะแสดงสัญลักษณ์ที่โฆษณาเพื่อบ่งบอกว่าโฆษณานั้นเกี่ยวกับการเมืองและโฆษณานั้นจะต้องเปิดเผยด้วยว่าใครจ่ายเงินมาลงโฆษณา ซึ่งเฟซบุ๊กจะเริ่มทดสอบฟีเจอร์นี้ในช่วงการเลือกตั้งสหพันธรัฐ
3. เฟซบุ๊กจะทำให้ระบบมีประสิทธิภาพในการตรวจจับผู้ฝ่าฝืนกฎให้มากขึ้น ตอนนี้ทางบริษัทได้เพิ่มทีมงานตรวจสอบโฆษณาอีกพันคน และจะเริ่มใช้ปัญญาประดิษฐ์หรือ Machine Learning เพื่อระบุโฆษณาการเมืองเหมือนกับที่เฟซบุ๊กทำกับสแปม ซึ่งทางบริษัทจะร่วมมือกับบริษัทเทคโนโลยีอื่นๆ แสร้งข้อมูลที่สุ่มเสี่ยงหรืออาจเป็นภัยด้วย เฟซบุ๊กยังได้พาร์ทเนอร์เข้าร่วมตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล ซึ่งคาดว่าจะน่าจะเป็น “Politifact.com” และ “Factcheck.org” โดยจะมีสัญลักษณ์เตือนของทั้งสององค์กรนี้แปะอยู่ที่ลิงก์ในกรณีพบว่า ข่าวนั้นน่าจะมาจากแหล่งที่น่าเชื่อถือ

ทั้งนี้ บริษัทยักษ์ใหญ่อื่น เช่น กูเกิลกำลังปรับปรุงนโยบายเพื่อห้ามไม่ให้เว็บข่าวลงทั้งหลายใช้ AdSense (แพลตฟอร์มขายโฆษณาของกูเกิล) ซึ่งจะช่วยตัดช่องทางทำเงินของนักปลอมข่าวทั้งหลาย ลดแรงจูงใจที่พวกเขาจะทำเว็บข่าวลงต่อไป ที่กล่าวไปทั้งหมดนั้นเป็นตัวอย่างอันดีของการใช้โค้ดคอมพิวเตอร์ ประกอบกับมาตรการทางสังคม มาจัดการกับปัญหาในโลกออนไลน์ที่ไม่ได้ถึงขั้นผิดกฎหมาย ทวิตเตอร์ออกนโยบายด้านการโฆษณาใหม่ โดยเน้นโฆษณาการเมืองโดยเฉพาะ เพิ่มสัญลักษณ์ระบุว่า โฆษณาถูกโปรโมทโดยพรรคใดได้โพสต์ และเพิ่มข้อกำหนดต่อโฆษณาการเมือง เปิดเผยข้อมูลว่าซื้อโฆษณาไปจำนวนเท่าไร ระบุข้อมูลบุคคล

และหน่วยงานที่ซื้อโฆษณาทำกราฟิกตัวเลขกลุ่มเป้าหมายให้ชัดเจน รวมทั้งข้อมูลประวัติการซื้อโฆษณาของบุคคลหรือหน่วยงานนั้นๆ ดังนั้นจะเห็นจากแนวโน้มในปัจจุบันว่า บริษัทเทคโนโลยีักษ์ใหญ่เริ่มเข้ามามีส่วนร่วมและให้ความร่วมมือในการจัดการปัญหาข่าวลวงและเนื้อหาที่ผิดกฎหมายมากขึ้น เพราะมีฉะนั้นจะถูกควบคุมกำกับดูแลเข้มงวดมากขึ้นจากรัฐบาล (Lazer, et al., 2018; Sunnywalker, 2560)

4.4 แนวทางการมีส่วนร่วมหลายฝ่าย (Multi-stakeholder)

เนื่องจากมีคำถามว่า การใช้กฎหมายในการจัดการกับปัญหาแพร่กระจายของข่าวลวงอาจไม่ใช่แนวทางที่มีประสิทธิภาพและอาจไม่ได้ผลลัพธ์ตามเป้าประสงค์ การออกกฎหมายจัดการข่าวลวงได้ผลจริงหรือไม่ ปัจจุบันยากที่จะประเมินผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการออกกฎหมายห้ามหรือเซ็นเซอร์ข้อมูลว่าดีหรือมีประสิทธิภาพมากน้อยเพียงใด ประกอบกับการบังคับใช้กฎหมายต้องเผชิญกับความท้าทายหลายประการ เช่น การกำหนดนิยามข่าวลวง การบังคับใช้กฎหมายบนโลกอินเทอร์เน็ตที่รัฐบาลไม่ได้มีเขตอำนาจในทางกฎหมายอย่างเต็มที่ โดยเฉพาะการปล่อยข่าวจากต่างประเทศ ความยากลำบากในการระบุแหล่งที่มาหรือผู้ปล่อยข่าวลวง และความสลับซับซ้อนของกลยุทธ์ในการปล่อยข่าวลวง จึงทำให้ความพยายามในการกำกับดูแลเนื้อหาบนอินเทอร์เน็ตขาดประสิทธิภาพ ฯลฯ (Lazer, et al., 2018)

บางประเทศจึงได้ใช้กรอบกฎหมายที่มีอยู่ในการจัดการกับปัญหาข่าวลวง และเสริมด้วยมาตรการอื่นๆ เช่น การสร้างกลไกหรือบรรณคดีให้มีการตรวจสอบข้อเท็จจริงและตอบโต้ข่าวลวงด้วยการสร้างเว็บไซต์เพื่อให้ตรวจสอบ (Fact-checking website) เช่น ประเทศมาเลเซียได้สร้างเว็บไซต์เพื่อให้ประชาชนสามารถตรวจสอบข้อเท็จจริงหรือข่าวได้ เรียกว่า “*sebenarnya.my*” ในขณะที่ประเทศกาตาร์ได้สร้างเว็บไซต์ชื่อ “*Lift the Blockade*” เพื่อต่อสู้กับการรณรงค์เผยแพร่ข่าวลวงและได้ให้ข้อมูลของฝ่ายรัฐบาลด้วย นอกจากนี้ มาตรการที่ไม่ใช้กฎหมาย ยังรวมถึงการส่งเสริมให้ประชาชนตระหนักรู้เท่าทันสื่อ (Media literacy) และมีทักษะการคิดเชิงวิเคราะห์ ประเทศแคนาดา อิตาลี และไต้หวัน ได้บรรจุเรื่องการแยกแยะข่าวจริงและข่าวลวงไว้ในหลักสูตรการเรียนของนักเรียน หรือประเทศอินโดนีเซีย รัฐบาลได้ขอความร่วมมือกับบริษัทสื่อและผู้นำสื่อสังคมให้ช่วยกันให้ความรู้และบรรณคดีในเรื่องการต่อสู้กับข่าวลวง เป็นต้น (European Commission, 2018b)

ประเทศอิตาลี ในเดือนกุมภาพันธ์ 2017 วุฒิสภาได้เสนอร่างกฎหมายให้มีระบบการบริหารจัดการการระบุตัวตนด้วยการลงทะเบียนในการใช้งานออนไลน์โดยการกำหนดบุคคลที่ต้องการตีพิมพ์หรือเผยแพร่ข้อมูลต่อสาธารณะบนแพลตฟอร์มออนไลน์ต้องแจ้งต่อเจ้าหน้าที่ด้วยอีเมลที่ตรวจสอบได้ และแจ้งชื่อแพลตฟอร์ม URL ชื่อของผู้บริหารแพลตฟอร์มและเลขประจำตัวผู้เสียภาษี ส่วนในฝรั่งเศสมีการเสนอร่างกฎหมายในเดือนมกราคม 2018 ที่กำหนดให้บริษัทที่ให้บริการแพลตฟอร์มโดยไม่คิดค่าบริการมีหน้าที่เปิดเผยข้อมูลที่ชัดเจนและโปร่งใส โดยเฉพาะแหล่งที่มาของข้อมูล และมีบุคคลใดให้การสนับสนุนการเผยแพร่ข้อมูลดังกล่าว อย่างไรก็ตาม ผู้ให้บริการแพลตฟอร์มจะมีหน้าที่เปิดเผยข้อมูลดังกล่าวในช่วงเวลาที่จำกัด เช่น ในช่วงที่มีการประกาศให้มีการเลือกตั้งจนกระทั่งกระบวนการเลือกตั้งสิ้นสุดลงเท่านั้น

ในบางประเทศใช้เทคโนโลยีในการจัดการกับปัญหานี้ อาทิ รัฐบาลจัดสรรเงินทุนสนับสนุนการใช้เทคโนโลยี เช่น ปัญญาประดิษฐ์ (Artificial intelligence) และเครื่องจักรเรียนรู้ (Machine learning) สำหรับการจัดการกับข่าวลวง ตัวอย่าง สตาร์ทอัพรายหนึ่งจากอิสราเอล ชื่อ “Cyabra Strategy” ที่ออกมาสร้างความเชื่อมั่นให้กับแบรนด์อีกครั้ง โดย Cyabra บอกว่า ทีมงานของพวกเขา นั้น ส่วนหนึ่งมาจากหน่วยงานด้านความมั่นคงปลอดภัยทางไซเบอร์ และหน่วยงานด้านอัจฉริยภาพของกองทัพอิสราเอล ซึ่งมีความเชี่ยวชาญด้านการจับพฤติกรรมผิดปกติบนสื่อสังคม เช่น การปลอมภาพโปรไฟล์ อวตาร หรือบอตต่างๆ จากความสามารถนี้พวกเขาแสดงออกมาผ่านการพัฒนาอัลกอริทึมโดยใช้เทคโนโลยีการเรียนรู้เชิงลึก (Deep learning) และบิ๊กดาต้า ในการตรวจจับข้อมูลผิดปกติที่อาจเกิดขึ้นได้บนโลกอินเทอร์เน็ต เทคโนโลยีของ Cyabra จะพิจารณาจากโปรไฟล์และค้นหาปัจจัยต่างๆ ที่อาจแปลความได้ว่า โปรไฟล์นั้นๆ ถูกปลอมขึ้นมา เช่น วันที่ในการสร้างโปรไฟล์ ถ้ามันถูกสร้างขึ้นไม่นานก็มาโปรโมตแคมเปญแล้ว ก็เป็นไปได้ว่าโปรไฟล์นั้นๆ อาจมีเจตนาที่ไม่สุจริต หรือประวัติการใช้งานโปรไฟล์ หากถูกสร้างมาแค่ไม่กี่วัน แต่มีคนบนอินเทอร์เน็ตกดตรงแดงเพื่อแสดงว่าต้องการแบน ก็ไม่ใช่สัญญาณที่ดี และข้อสุดท้ายก็คือ มีมนุษย์จริงๆ เข้ามาใช้งานโปรไฟล์นั้นๆ มากน้อยแค่ไหน (European Commission, 2018b)

นอกจากนี้ ยังมีมาตรการที่นิยมใช้ในการจัดการกับข่าวลวง ดังนี้

มาตรการป้องปราม (Pre-emptive measures) เป็นการดำเนินการที่ต้องมีความร่วมมือกันเพื่อจัดการกับเป้าหมายที่กำหนดไว้เพื่อจัดการกับข่าวลวง โดยเฉพาะการเลือกตั้ง ซึ่งเป็นแนวทางมุ่งเน้นประเด็น (Issue-focused approach) ซึ่งต่อสู้กับข่าวลวงที่จะเกิดขึ้นในการหาเสียงเลือกตั้ง โดยเริ่มจากการกำหนดนิยามข่าวลวงที่เป็นเป้าหมายก่อนในบริบทเฉพาะเจาะจง เพื่อทำให้สามารถระบุข้อมูลที่สร้างขึ้นได้ง่ายและรวดเร็วขึ้น ความร่วมมือดังกล่าวจะอำนวยความสะดวกในการแลกเปลี่ยนความรู้และทักษะ การลดช่องว่างระหว่างท้องถิ่นกับโลก การช่วยระบุความกังวลที่ทับซ้อนระหว่างประเด็นและบริบทที่แตกต่าง และการยอมให้ส่งข้อมูลที่ต่อเนื่อง มาตรการที่มุ่งเน้นประเด็นมีเป้าหมายเพื่อป้องกันการแพร่กระจายของข่าวลวงที่อาจอำนวยความสะดวกให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องสามารถตอบโต้ได้ทันทั่วทั้ง ตัวอย่าง เช่น ในการเลือกตั้งของฝรั่งเศสและเยอรมนี มีความร่วมมือระหว่างรัฐบาลกับบริษัทเฟซบุ๊กในการให้ความรู้แก่ผู้สมัครรับเลือกตั้งในประเด็นความมั่นคงปลอดภัยบนออนไลน์ และจัดตั้งช่องทางเฉพาะในการรายงานประเด็นเรื่องความมั่นคงปลอดภัยในการเลือกตั้ง บริษัทเฟซบุ๊กได้ระงับบัญชีกว่า 30,000 บัญชีในฝรั่งเศส และให้เครื่องมือสำหรับผู้ให้บริการหลายอย่าง เช่น แนวปฏิบัติในการระบุข่าวลวงและการค้นหาและเปรียบเทียบผู้สมัครรับการเลือกตั้ง มีการริเริ่มจัดตั้งเว็บไซต์ตรวจสอบข้อเท็จจริงสำหรับข่าวการเลือกตั้งเป็นการเฉพาะ เช่น “CrossCheck” ของฝรั่งเศส และ “WahlCheck” ของเยอรมนี ฯลฯ (European Commission, 2018b)

การมีส่วนร่วมให้เกิดการทำงานร่วมกัน (Collaborative engagements) การทำงานร่วมกันในการต่อสู้กับข่าวลวงอาจประกอบด้วย 1) การมีส่วนร่วมในระดับภูมิภาค 2) ความพยายามร่วมมือทำงานร่วมกันกับหน่วยงานที่ไม่ใช่รัฐบาล และ 3) ความร่วมมือระหว่างรัฐบาลและอุตสาหกรรม ทั้งนี้ หน่วยงานที่ร่วมมือควรเห็นชอบร่วมกันในหลักเกณฑ์ของการมีส่วนร่วม การกระทำที่อาจดำเนินการตามกรอบระยะเวลา

และความรับผิดชอบของแต่ละหน่วยงาน ในการสร้างความร่วมมือระยะยาว หลักเกณฑ์ความร่วมมือต้องแก้ไขให้สอดคล้องกับการวิเคราะห์ของเงื่อนไขที่เปลี่ยนแปลงและผลลัพธ์ของการนำนโยบายไปปฏิบัติ ตัวอย่าง เช่น ความร่วมมือในระดับภูมิภาค (Regional Collaborations: Combating Fake News in ASEAN) ข่าวลวง ถูกนับเป็นความพยายามในเวทีระหว่างประเทศและเวทีภูมิภาคในการแลกเปลี่ยนประสบการณ์และสร้างกรอบความร่วมมือในเรื่องที่ยอมรับกันได้ ในกรอบความร่วมมือระดับอาเซียนประเทศสิงคโปร์เป็นประธานอาเซียนในปี 2018 พยายามผลักดันให้มีการศึกษาและวิจัยร่วมในเรื่องข่าวลวง เพื่อพัฒนามาตรการตอบโต้ที่มีประสิทธิภาพ ต่อมาได้มีการนำเสนอร่างปฏิญญาว่าด้วยกรอบความร่วมมือเพื่อลดผลกระทบจากข่าวลวง (Declaration on the Framework to Minimize the Harmful Effects of Fake News) เป็นการรับรองกรอบความร่วมมือเพื่อลดผลกระทบจากข่าวลวงที่ได้รับ การให้ความเห็นชอบร่วมกันในที่ประชุมรัฐมนตรีสารนิเทศอาเซียน ครั้งที่ 14 โดยจะมีการดำเนินการในลักษณะต่างๆ เพื่อลดผลกระทบจากข่าวลวง ได้แก่ (1) เสริมสร้างความเข้มแข็งความร่วมมือด้านสื่อและสารสนเทศ และสนับสนุนให้เกิดความรับผิดชอบต่อสังคมของสื่อในภูมิภาคอาเซียน (2) ใช้สื่อสังคมและเครือข่ายสังคมออนไลน์ให้เต็มศักยภาพและเกิดประโยชน์สูงสุด และทำให้อินเทอร์เน็ตเป็นพื้นที่ที่ปลอดภัยสำหรับผู้ใช้งานทุกคน (3) ร่วมกันสร้างความตระหนักรู้ให้กับพลเมืองอาเซียนเพื่อลดปัญหาการแพร่กระจายข่าวลวง (4) ส่งเสริมการศึกษาเรื่องความรู้เท่าทันสื่อและดิจิทัลในระดับประเทศตามแนวคิด “ค่านิยมหลักของการรู้เท่าทันสื่อออนไลน์ในอาเซียน” (5) ส่งเสริมให้แต่ละประเทศมีการตรวจสอบและตอบสนองต่อปัญหาข่าวลวงทั้งการเฝ้าระวัง ติดตามการตรวจสอบข้อเท็จจริง และการสร้างความน่าเชื่อถือของข้อมูลข่าวสารภาครัฐ (6) สนับสนุนให้ภาคประชาชน สังคม หน่วยงานด้านโทรคมนาคมองค์กรด้านสื่อ และภาคเอกชน ร่วมสร้างบรรทัดฐานและแนวปฏิบัติในการยับยั้งข่าวลวงตามกฎหมายและระเบียบข้อบังคับของแต่ละประเทศสมาชิก และ (7) แลกเปลี่ยนแนวปฏิบัติที่เป็นเลิศและประสบการณ์ระหว่างประเทศสมาชิกอาเซียน ในการรับมือต่อความท้าทายของข่าวลวง เสนอแนวทางในการแก้ไขคือ ใช้การสื่อสารในการตรวจสอบข้อเท็จจริง (Fact checker) กระตุ้นให้สื่อเกิดการแข่งขันของข้อมูลจริง ๆ หน่วยงานรัฐเองต้องทำงานกับข้อมูลมากขึ้น เพื่ออธิบายสิ่งต่างๆ ที่เป็นประโยชน์กับประชาชน สิ่งที่สำคัญคือการสร้างความรู้เท่าทันข้อมูล รวมถึงเตรียมพร้อมรับมือกับกระแสข่าวลวงได้ง่ายขึ้น หรือการให้พ่อแม่กำหนดระบบในการใช้งานในการกรอง หรือจำกัดไม่ให้เด็กเข้าไปในช่องที่ไม่เหมาะสมก็สามารถลดการเสพสื่อที่ไม่เหมาะสมได้ ส่วนกรณีข้อมูลที่มีเจตนาต้องการสร้างความเดือดร้อน เช่น ชกจูง/ชวนให้เข้าร่วมก่อการร้าย การแก้แค้น สื่อลามก ใส่ความ หรือสร้างความเกลียดชัง ฯลฯ ก็สามารถบังคับใช้กฎหมายที่มีอยู่แล้วให้เกิดผล ในกรณีที่ถูกฉ้อโกงใช้อำนาจศาลในการลบหรือใช้โทษอาญาสำหรับกรณีร้ายแรงที่สำคัญคือ บริษัทเทคโนโลยีให้บริการสืบค้นข้อมูล (Search engine) และให้บริการแพลตฟอร์มสื่อสังคมที่จำเป็นต้องเข้ามามีบทบาท และร่วมรับผิดชอบเมื่อมีข่าวลวงเกิดขึ้น (European Commission, 2018b)

สำหรับสหภาพยุโรปได้มีการจัดตั้งคณะทำงาน EU East StratCom Taskforce ใน ค.ศ. 2015 เพื่อตอบโต้แผนการปล่อยข่าวลวงของรัสเซีย คณะทำงานดังกล่าวทำหน้าที่เหมือนเป็นกลไกระดับภูมิภาคที่ทำงานร่วมกันหลายฝ่าย ตั้งแต่หน่วยงานรัฐบาล ผู้เชี่ยวชาญจากสถาบันการศึกษา บริษัทเทคโนโลยี ผู้สื่อข่าว และหน่วยงานที่ไม่ใช่รัฐบาล กิจกรรมสำคัญของคณะทำงานดำเนินการควบคู่ไปกับแผนการสื่อสารเชิงกลยุทธ์ของ NATO (North Atlantic Treaty Organisation) และยังมีความร่วมมือนอกรัฐบาล (Extra-Governmental

Collaborations) กล่าวคือ กลุ่มพันธมิตรที่ไม่ใช่รัฐบาลได้ร่วมกันจัดตั้งกรอบการต่อต้านข่าวลวง ตัวอย่าง เช่น โครงการ “หยุดข่าวลวง”(StopFake) เป็นโครงการริเริ่มหลายหน่วยงานที่ก่อตั้งโดยโรงเรียนนิเทศศาสตร์ Kyiv Mohyla Journalism School และโครงการ KMA Digital Future of Journalism ในปี 2014 ประเทศยูเครน โดยมีผู้เข้าร่วมเป็นนักไอที ผู้สื่อข่าว บริษัทักษ์ใหญ่ด้านสื่อสังคม สถาบันการศึกษาของสหรัฐอเมริกา และสื่อสิ่งพิมพ์ยักษ์ใหญ่ของสหรัฐอเมริกาและยุโรปด้วย เป้าหมายหลักคือ การต่อต้านการให้ข่าวลวงของรัสเซีย และประเมินผลกระทบของข่าวลวง ความร่วมมือดังกล่าวได้ขยายวงกว้างเป็นเครือข่ายขนาดใหญ่ขึ้นโดยได้เข้าไปช่วยจัดการปัญหาการปล่อยข่าวลวงในช่วงการเลือกตั้งของเยอรมนีและฝรั่งเศสด้วย ทั้งนี้ ที่ได้รับความนิยมนำสนใจในการรวมกลุ่มดังกล่าวเนื่องจากกลุ่มผู้เข้าร่วมโครงการมีทักษะและความรู้ที่จะช่วยในการสร้างระบบและกลไกในการต่อต้านการปล่อยข่าวลวงได้ และโครงการนี้ค่อนข้างได้รับความเชื่อถือเนื่องจากโครงการไม่ได้เป็นการดำเนินการโดยรัฐบาล (European Commission, 2018)

5. ข้อเสนอแนะแนวทางการแก้ไขปัญหาข่าวลวงในประเทศไทย

ลักษณะของปัญหาการสร้างและแพร่กระจายของข่าวลวงที่ผ่านทางระบบอินเทอร์เน็ตหรือสื่อสังคมนั้น ที่ยากในการตรวจสอบเนื้อหาที่ถูกต้องและระบุแหล่งที่มาของการสร้างข่าว รวมทั้งการแพร่กระจายที่รวดเร็วและกว้างขวาง ทำให้การแก้ไขปัญหาไม่ใช่เรื่องง่ายด้วยการออกกฎหมายจำกัดหรือควบคุมการผลิตและแพร่กระจายข่าวลวงได้อย่างมีประสิทธิภาพ เพราะความสามารถในการบังคับใช้กฎหมายโดยเฉพาะประเทศกำลังพัฒนา รวมทั้งประเทศไทยที่ไม่ได้เป็นเจ้าของเทคโนโลยี ดังนั้นแนวทางการสร้างให้เกิดการมีส่วนร่วมหลายฝ่ายเป็นแนวทางที่น่าจะมีประสิทธิภาพในการจัดการปัญหาข่าวลวงได้ เพราะมีการสร้างความร่วมมือระหว่างภาครัฐ ภาคอุตสาหกรรม และภาคประชาชนผู้ใช้บริการ (Lazer, et al., 2018)

5.1 บทบาทภาครัฐ

เพื่อให้สามารถกำหนดแนวทางในการป้องกันและแก้ไขปัญหาข่าวลวง ในเบื้องต้นหน่วยงานภาครัฐต้องกำหนดแผนการจัดการจัดการกับข่าวลวงเป็น 2 ระยะ ดังนี้

5.1.1 มาตรการระยะสั้น

มาตรการระยะสั้น เป็นการสื่อสารกับผู้ที่เกี่ยวข้องได้รับผลกระทบด้วยข้อมูลที่ถูกต้อง ทันทีทันที่และโปร่งใส เพื่อหลีกเลี่ยงการสร้างผลกระทบในลักษณะที่ก่อให้เกิดความสับสน รัฐบาลควรมีแผนกลยุทธ์การสื่อสารในยามวิกฤตที่สามารถตอบโต้การดำเนินการให้ข่าวลวงได้ทันที่ทันที่ ควรมีการวางแผนการประสานงานระหว่างหน่วยงาน และซักซ้อมการจัดการในยามวิกฤตเป็นประจำ การจัดสร้างเว็บไซต์ที่ติดธงกำกับว่าเป็นข่าวลวงจะทำให้ผู้ใช้บริการตระหนักและรู้เท่าทันข่าวลวงและมีแหล่งที่ผู้ใช้บริการสามารถตรวจสอบข่าวจริงได้ นอกจากนี้

ควรสร้างบรรยากาศความเชื่อถือและศรัทธา ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่รัฐบาลต้องสร้างความเชื่อมั่นกับสาธารณะอย่างต่อเนื่อง (European Commission, 2018)

5.1.2 มาตรการระยะยาว

มาตรการระยะยาวในการตอบโต้กับข่าวลวง ประกอบด้วย

ประการแรก การเสริมสร้างความตระหนักรู้เรื่องการใช้เทคโนโลยีแก่ประชาชนและสังคม รู้จักวิธีตอบโต้ข่าวลวง มีความรับผิดชอบต่อการเผยแพร่และแบ่งปันข้อมูล ควรบรรจุหลักสูตรการรู้เท่าทันสื่อในโรงเรียน การปรับกระบวนการศึกษาเรียนรู้รายบุคคลซึ่งยังขาดแคลนเรื่องการรู้เท่าทันในข่าวลวง ดังนั้นจำเป็นต้องมีวิธีเพื่อกระตุ้นความสนใจที่จะค้นหาข้อเท็จจริงในข่าวเพิ่มขึ้นอีกสองเท่าหรือการใช้วารณญาณโดยตรง

ประการที่สอง การกำหนดความรับผิดชอบกับบริษัทเทคโนโลยีและผู้ให้บริการแพลตฟอร์มสื่อสังคม ภายใต้กรอบความร่วมมือ ส่งเสริมให้มีการยืนยันตัวตนของแหล่งข่าวและแพลตฟอร์ม การลงทะเบียนหรือการใช้ข้อมูลที่มีอยู่แล้วมาบังคับใช้ให้เกิดประสิทธิภาพ

ประการที่สาม สนับสนุนให้เมืองคัลกลางทำหน้าที่ในการตรวจสอบความเป็นจริง แสวงหาความร่วมมือในอนาคตกับองค์กร สมาคมผู้ประกอบการสื่อออนไลน์ สำนักข่าวต่างๆ ในการตรวจสอบข่าวลวง เพื่อเพิ่มการเข้าถึงข้อมูลที่มีคุณภาพและข้อมูลที่เป็นจริง อาทิ สนับสนุนการทำงานร่วมกันในห้องข่าว สร้างเครื่องมือในการวัดความน่าเชื่อถือในข่าว การสนับสนุนด้านเงินทุนเพื่อเป็นรางวัลแก่สื่อที่มีจริยธรรมในการเสนอข่าวที่ดี

ประการที่สี่ ควรสร้างหรือเข้าร่วมเครือข่ายในการวิจัยและพัฒนา นโยบายและเทคโนโลยีทั้งในระดับประเทศและระหว่างประเทศ โดยเฉพาะการจัดการกับปัญหาการปล่อยข่าวลวงที่เป็นขบวนการ หรือนิยามเรียกว่า Deep fakes ที่มีการใช้เทคโนโลยีทันสมัยอย่างปัญญาประดิษฐ์ (AI) หรือการเรียนรู้เชิงลึก (Deep learning) โดยเฉพาะ Generative adversarial network (GUN) ที่สามารถทำให้การจัดการหรือการตรวจสอบความถูกต้องแท้จริงของข้อมูล ภาพ และวิดีโอยากมากขึ้น

5.1.3 การจัดทำแผนยุทธศาสตร์ของประเทศในภาพรวม

ควรมีองค์ประกอบหรือหลักการสำคัญดังต่อไปนี้

มิติที่ 1 : นโยบายและยุทธศาสตร์ แผนยุทธศาสตร์ระดับชาติ การสนองตอบต่อเหตุการณ์ การป้องกันแพลตฟอร์ม การบริหารจัดการวิกฤตข่าวลวง และการป้องกันการแพร่ระบาดของข่าวลวง

มิติที่ 2 : สังคมและวัฒนธรรม นโยบายและยุทธศาสตร์ด้านการตรวจสอบข่าวลวงจะประสบผลสำเร็จได้ดี ผู้ปฏิบัติหรือผู้ที่เกี่ยวข้องต้องนำไปใช้ เข้าใจหน้าที่และความรับผิดชอบของตัวเองด้วย เช่น ความรู้ความเข้าใจและความตระหนักรู้ในการวิเคราะห์แยกแยะข่าวจริงกับข่าวลวง ทักษะการใช้งานอินเทอร์เน็ต ความเข้าใจของผู้ใช้สื่อสังคมและเครือข่ายสังคมออนไลน์ และกลไกการรายงานข่าว

มิติที่ 3 : การศึกษา การอบรมให้ความรู้และทักษะ การสร้างการรับรู้ การอบรม การให้การศึกษาแก่ภาคผู้ใช้งาน ผู้ประกอบวิชาชีพสื่อข่าว และผู้ให้บริการด้านแพลตฟอร์ม

มิติที่ 4 : กฎหมายและข้อบังคับ มิติดังนี้จะพิจารณาถึงเรื่องศักยภาพของรัฐบาลในการออกแบบและบังคับใช้กฎหมายด้านการจัดการกับข่าวลวงบนเครือข่ายสังคมออนไลน์ทั้งทางตรงและทางอ้อม เช่น กรอบกฎหมายและกรอบความร่วมมือเพื่อการรับมือกับข่าวลวงในโลกไซเบอร์ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ

มิติที่ 5 : มาตรฐานโครงสร้างองค์กรและเทคโนโลยี ในมิติสุดท้ายนี้จะพิจารณาถึงการใช้เทคโนโลยีในวงกว้างและอย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อป้องกันและรับมือกับข่าวลวงได้ทันทั่วทั้งขององค์กรหรือในระดับชาตินอกจากนี้ จะได้พิจารณาถึงการนำมาตรฐานต่างๆ กระบวนการและการควบคุมมาปฏิบัติในการพัฒนาเทคโนโลยี เช่น โครงสร้างสถาบันทางสังคมและเทคโนโลยีที่จำเป็นต่อการพัฒนาชุดข้อมูลที่เป็นประโยชน์ในการศึกษา การแพร่กระจายของข้อมูลทางออนไลน์ที่ไม่ถูกต้อง เป็นวิธีการกดดันให้บริษัทสื่อออนไลน์แชร์แต่ข้อมูลสำคัญๆ และนโยบายในการแทรกแซงทางเทคโนโลยีที่สามารถจำกัดการแพร่กระจายของข้อมูลเท็จ และบรรเทาปัญหาการแพร่ระบาดของข่าวลวงได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น

5.2 การกำกับดูแลกันเองของภาคอุตสาหกรรม

เนื่องด้วยบริษัทเทคโนโลยีที่ให้บริการสื่อสังคมหรือแพลตฟอร์มเป็นผู้เล่นหลักหรือมีส่วนสำคัญในการควบคุมหรือบริหารจัดการข่าวลวงหรือเนื้อหาที่ไม่ชอบด้วยกฎหมาย ซึ่งปัจจุบันได้รับแรงกดดันจากรัฐบาลและภาคประชาสังคมให้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการกับปัญหาดังกล่าว ซึ่งน่าจะประหยัดและมีประสิทธิภาพมากกว่า ด้วยการใช้เทคโนโลยีการบริหารข้อมูลทันสมัยในการกรองและสร้างกลไกในการตรวจสอบข้อเท็จจริงและระบุแหล่งที่มาของข้อมูลได้อย่างมีประสิทธิภาพมากกว่า จึงควรมีการเรียกร้องให้ภาคอุตสาหกรรมสื่อและเทคโนโลยีให้ความร่วมมือกับรัฐบาลอย่างใกล้ชิดมากขึ้น และควรจัดให้มีกลไกสำหรับการกำกับดูแลตนเองและการส่งเสริมให้ประชาชนผู้ใช้บริการมีส่วนร่วมในการจัดการกับข่าวลวงและเนื้อหาที่ผิดกฎหมาย เช่น การสร้างเทคโนโลยีที่สามารถอำนวยความสะดวกในการให้สัญลักษณ์ความถูกต้องและน่าเชื่อถือใหม่ ไม่ว่าจะเป็นการให้ผู้ให้บริการขจัดตรงแจ้งความน่าเชื่อถือของแหล่งที่มาและเนื้อหาของข้อมูล การสร้างกลไกการกำกับดูแลร่วมกับรัฐบาลในการจัดการกับปัญหาการปล่อยข่าวลวงแบบเป็นขบวนการ โดยเฉพาะในช่วงเลือกตั้ง หรือการร่วมกันวิจัยและพัฒนานโยบายและเทคโนโลยีที่เหมาะสมในการบริหารจัดการข่าวลวง รวมทั้งการสร้างเครือข่ายทำงานร่วมกันทั้งในระดับภูมิภาคและระหว่างประเทศ ฯลฯ (Lazer et al., 2018; European Commission, 2017, 2018)

สำหรับภาคอุตสาหกรรมสื่อเองก็ต้องมีนโยบายในเชิงรุกมากขึ้นในเรื่องดังกล่าว สื่อกระแสหลักต้องมีบทบาทและส่วนร่วมในการสร้างความตระหนักรู้แก่ประชาชน และช่วยในการตรวจสอบแหล่งที่มาและความถูกต้องของเนื้อหาข่าวก่อนแพร่กระจาย โดยเฉพาะการสร้างความร่วมมือในภาคอุตสาหกรรมกันเอง ตัวอย่าง ควรให้มีการยืนยันตัวตนของแหล่งข่าวหรือเว็บไซต์ก่อนนำเสนอข่าว การจัดทำคู่มือเพื่อเป็นแนวปฏิบัติที่ดีสำหรับนักข่าวเกี่ยวกับวิธีหลีกเลี่ยงไม่ให้เกิดข้อผิดพลาดในการทำข่าว การนำแนวคิดเรื่องวาทกรรม “Whitelist” (สื่อสีขาว) ซึ่งจะช่วยยกระดับให้ผู้สร้างสรรค์เนื้อหาหรือผู้จำหน่ายเนื้อหาที่ประพฤติดี โดยเจ้าของแบรนด์สินค้าสร้าง Whitelist ของตัวเองเพื่อสร้างความน่าเชื่อถือให้กับเนื้อหาของตน และสามารถเอาสิ่งนี้เป็นสิ่งการันตีคุณภาพกับผู้ลงโฆษณาได้ หรือการเสริมสร้างแหล่งข้อมูลที่น่าเชื่อถือ หาวิธีในการสนับสนุนและเป็นพันธมิตรกับสื่อเพื่อเพิ่มการเข้าถึงข้อมูลที่มีคุณภาพและเป็นข้อมูลจริง นอกจากนี้ ควรแสวงหาความร่วมมือในอนาคตระหว่างนักวิจัยกับสื่อต่างๆ แนวทางหนึ่งคือ การสนับสนุนให้นักวิจัยสามารถเข้าไปนั่งทำงานในห้องข่าวด้วยเพื่อรวบรวมข้อมูลการวิจัย และอีกวิธีการหนึ่งคือ การจัดหาเครื่องมือให้นักข่าวเพื่อลดต้นทุนการสื่อข่าว เช่น แพลตฟอร์มที่ช่วยให้นักข่าวมีแหล่งรวบรวมข้อมูลที่มีการปรับปรุงให้ทันสมัยอยู่เสมอคล้ายกับวิกิพีเดียเป็นแหล่งข้อมูลราคาถูกและน่าเชื่อถือ เพื่อส่งเสริมให้มีการรายงานข่าวที่ดีและถูกต้อง รวมถึงบริบทภูมิหลังของข้อมูลเพื่อช่วยให้เข้าใจความหมาย สถิติข้อมูลวิจัย หรือรายชื่อผู้เชี่ยวชาญในหัวข้อต่างๆ และท้ายที่สุดควรส่งเสริมให้เกิดวัฒนธรรมที่ให้ความสำคัญแก่ความจริง คือการสร้าง “ความละเอียด” ให้กับข่าวลงเพื่อสกัดกั้นผู้ที่ให้เนื้อหาเท็จ แสดงให้เห็นถึงผลกระทบด้านลบสำหรับการแชร์ข่าวลง ช่วยส่งเสริมการผลิตเนื้อหาที่เป็นกลางและเป็นจริงมากขึ้น ทั้งนี้เพื่อกระตุ้นให้มีการพัฒนากระบวนการทำข่าวเชิงคิดวิเคราะห์มากขึ้น

5.3 แนวปฏิบัติของพลเมือง

1. **ผู้บริโภคเนื้อหา** สามารถวิเคราะห์ความแตกต่างกันของเรื่องราวที่เหมือนๆ กันได้ ใช้วิจารณญาณในการเปิดรับแหล่งข่าวที่น่าเชื่อถือ สามารถแยกแยะข้อเท็จจริงกับความคิดเห็นออกจากกันได้ รู้ถึงเจตนาที่ต้องการสื่อในข่าว การเข้าใจความสัมพันธ์ของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในเรื่องราวนั้น ไม่ไปติดตามบล็อกหรือเว็บไซต์ที่มีเนื้อหาลักษณะเชิงประชานิยม เพราะแพลตฟอร์มนั้นยากในการหลีกเลี่ยงที่จะได้รับข้อมูลลง ควรใช้วิจารณญาณ ตรวจสอบข้อมูลก่อนแชร์
2. **ผู้สร้างสรรค์เนื้อหาและผู้จำหน่ายเนื้อหา** จำเป็นต้องปรับความเป็นมืออาชีพและมีความเท่าทันเทคโนโลยีใหม่ สร้างพันธมิตรการผลิตเนื้อหาที่น่าเชื่อถือและมีคุณภาพ กระตุ้นการผลิตข่าวเชิงวิเคราะห์ให้ผู้บริโภคมากขึ้น การนำเสนอให้รอบด้าน เป็นกลาง ไม่ลำเอียง
3. **ผู้เผยแพร่เนื้อหา** โดยเฉพาะผู้เผยแพร่เนื้อหาดิจิทัล ควรมีแนวปฏิบัติเพื่อลดจำนวนการแพร่กระจายข่าวลงลง นำเสนออย่างตรงไปตรงมา และเสนอแต่ข้อมูลที่มีคุณภาพ หลีกเลี่ยงการเป็นท่อนส่งในการเผยแพร่ข้อมูลที่ถูกต้อง การตีป้ายหรือสัญลักษณ์กำกับข้อความที่ผิดหรือข้อความที่เป็นความคิดเห็นส่วนตัว ผลที่ตามมาคือผู้บริโภคจะเลิกสนใจการโฆษณาชวนเชื่อเหล่านั้น ซึ่งจะช่วยให้ระวังเนื้อหาลง

บรรณานุกรม

- สมาคมนักข่าววิทยุและโทรทัศน์ไทย. (2561). สัมมนาวิชาการในหัวข้อ “วิกฤติ Fake news ในนิเวศธุรกิจสื่อ” วันที่ 25 กุมภาพันธ์ 2561. สืบค้นจาก <http://www.thaibja.org/?p=3909>.
- อิสริยะ ไพรีพ่ายฤทธิ์. (2560). Fake News ขว้างปปลอม ปัญหาใหญ่ของโลกอินเทอร์เน็ต [บล็อก]. สืบค้นจาก <http://www.okmd.tv/blogs/all-things-digital/fake-news>
- Lazer, D. M. J., Buam, M. A., Benkler, Y., Berinsky, A. J., Greenhill, K. M., Menczer, F., ... Zittrian, J. L. (2018, March 9). The Science of Fake News. *Science Magazine*, 359(6380), pp. 1094-1096.
- Doerr, B., Fouz, M., & Friedrich, T. (2012). Why Rumors Spread Fast in Social Networks. Retrived from <https://geopoliticalfutures.com/history-fake-news/>
- European Commission. (2017, June 12). Background Note for the Attention of The Cabinet of The President of The European Commission Jean-Claude Juncker ‘Fake news’. Retrieved from <https://www.asktheeu.org/en/request/3724/response/13625/attach/5/Annex%201.pdf>
- European Commission. (2018a). The Legal Framework to Address “Fake News”: Possible Policy Actions at the EU Level. Retrieved from [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2018/619013/IPOL_IDA\(2018\)619013_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2018/619013/IPOL_IDA(2018)619013_EN.pdf)
- European Commission. (2018b). A multi-dimensional approach to disinformation. *Report of the independent High level Group on fake news and online disinformation*. Retrieved from <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/news/final-report-high-level-expert-group-fake-news-and-online-disinformation>
- Fake News. (2018). Retrieved March 15, 2018, from https://en.wikipedia.org/wiki/Fake_news.
- Friedman, G. (2018). A History of Fake News. Retrieved from <https://geopoliticalfutures.com/history-fake-news/>
- Mooney, H. (2018). Fake News and The Sociological Imaginatio : Theory Informs Practice. Retrieved from https://deepblue.lib.umich.edu/bitstream/handle/2027.42/143532/LOEX2018_MooneyFakeNewsSocImagination_vFinalDeepBlue.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Shorenstein Center on Media, Politics and Public Policy. (2017). Report of The Combating Fake News : An Agenda for Research and Action. Retrieved from <https://shorensteincenter.org/combating-fake-news-agenda-for-research/>
- Sunnywalker. (2560). สรุปปัญหาข่าวปลอมที่รุนแรง จนบริษัทโซเชียลต้องกลับไปรื้อนโยบายทบทวนตัวเองใหม่ [บล็อก]. สืบค้นจาก : <https://www.blognone.com/node/96867>
- Tambini, D. (2017). Fake News: Public Policy Responses (LSE Media Policy Project Brief 20.). Retrived from London School of Economics and Political Science website: http://eprints.lse.ac.uk/73015/1/LSE%20MPP%20Policy%20Brief%2020%20-%20Fake%20news_final.pdf
- The Information Society Project, The Floyd Abrams Institute for Freedom of Expression, Yale Law School. (2017). Fighting Fake News. Retrived from <https://law.yale.edu/isp/initiatives/floyd-abrams-institute-freedom-expression/practitioner-scholar-conferences-first-amendment-topics/fighting-fake-news-workshop>
- Woods, L. (2017). Raising Question About Fake News. Retrived from <http://www.iicom.org/images/iic/intermedia/october-2017/im-oct2017-fake-news.pdf>